

הרב נעמן וסרצוג

ר"מ בישיבת הסדר אפרת

ואהבת לרעך כמוך**א. הבעיתיות ברמב"ם**

א. כתב הרמב"ם פ"ד מהלכות אבל ה"א וז"ל: "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל דרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולתפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן לסעודם בכל צרכיהם. אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותם לאחיד בתורה ובמצוות".

ויש להקשות:

א. מדוע הרמב"ם מונה מצוות אלו כמצוות דרבנן, הרי הן כלולות במצות "ואהבת לרעך כמוך" והרמב"ם עצמו מונה מצוה זו בספר המצוות שלו במצוה עשה כ"ז "שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו וכו'". וכן בהלכות דעות פ"ז ה"ג וז"ל "המצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר "ואהבת לרעך כמוך וכו'" - א"כ חיוב מעשים אלו הוא מן התורה [קושית המגילת אסתר בשרש א' מסהמ"צ להרמב"ם].

ב. אפילו נאמר שהרמב"ם לא יכול ללמוד מצוות גמילות חסדים ממצות "ואהבת לרעך כמוך" מאיזו סיבה שתהיה עדיין קשה שיש שתי סוגיות ערוכות שלומדות מצוות גמילות חסדים מפסוקים אחרים, וכמו כן ניתן להקשות על הגמ' מדוע היא לומדת מצוות אלו מפסוקים אחרים ולא מהפסוק "ואהבת לרעך כמוך".

ב. לימוד הגמ' מפ' אחרים

על הפסוק בשמות (וי"ח, כ') "והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו" לומדת הגמ' ב"מ ל': וז"ל: "דתני ר' יוסף" "והודעת להם" זה בית חייהם, "את הדרך" זו גמילות חסדים, "ילכו" זה ביקור חולים "בה" זה קבורה, "ואת המעשה אשר יעשו" זו לפני משורת הדין".

והגמ' בסוטה י"ד. דורשת על הפסוק בדברים (י"ג, ה') "אחרי ה' א-לוקיכם תלכו" וז"ל "ואמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב "אחרי ה' אלוקיכם תלכו" וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלוקיך אש אוכלה הוא? אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים דכתיב "ויעש ה' א-לוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים, הקב"ה ביקר חולים דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניחם אבלים דכתיב "ויהי אחרי מות אברהם ויברך את יצחק בנו" אף אתה נחם אבלים הקב"ה קבר מתים דכתיב "ויקבור אותו בגיא" אף אתה קבור מתים".

ג. פירוש הפסוק ואהבת לרעך כמוך

כדי לעמוד על הסוגיא יש לעמוד על פירוש הפסוק "ואהבת לרעך כמוך":
 וזה לשון הפסוק בויקרא ו"ט י"ח: "לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך
 כמוך אני ה'" והקשו הפרשנים:

א. האם יש קשר בין תחילת הפסוק "לא תקם ולא תטר" לסופו "ואהבת לרעך כמוך"
 כלומר האם סוף הפסוק הוא פירוש לתחילתו דלא תקום ולא תטר מפני שצריך
 לאהוב, או שיש כאן הקבלה ניגודית שלא תקם ולא תטר אלא אדרבא יש מצוה הפוכה
 לאהוב ואין קשר בין איסור נקימה לאהבת לרעך כמוך.

ב. מדוע כתוב ואהבתל רעך בל', הרי צריך להיות ואהבת את רעך" [אבן עזרא רמב"ן]
 ג. איך אפשר לצוות בן אדם לאהוב אדם אחר הרי זה לא תלוי ברצונו של אדם.
 ד. עוד שואל הרמב"ן איך אפשר לצוות אדם שיאהב את חברו כמו שהוא אוהב את
 עצמו, הרי זה בניגוד לטבע האדם.

ה. עוד שואל הרמב"ן הרי יש גמ' מפורשת שאדם קודם לחברו שהגמ' ב"מ דף סב.
 מביאה ש"דרש ר"ע "וחי אחיך עמך" חייך קודמים לחיי חברך" - א"כ זה לא כמוך.

מתוקף קושיות אלו פירשו הפרשנים כמה פירושים כל אחד כפי דרכו.

א. **האבן עזרא** - מפרש כפירוש ראשון שיש חיוב לאדם שיאהב את הטוב לחברו כמו
 לנפשו, והל' מיותרת כמו שמצאנו במקומות אחרים בתנ"ך.

ב. **הרמב"ץ** - מפרש שהחיוב הוא לגרום טובה לחברו בפועל, ולכן כתוב בל' מלשון
 פעולה, וודאי דאדם קודם לחבירו, ואין חיוב לאדם לאהוב את חברו כמוהו דזה נגד
 טבע האדם, אלא יש חיוב לעשות מעשים שירבו האהבה עד שיהיה כמוך.

ג. **החזקוני** - מפרש שלא תקם ולא תטר ואם אתה עושה כן אין אתה בא לידי שנאה
 אלא אדרבא אתה בא לידי אהבה.

יוצא לפי שיטות הפרשנים:

לפי האבן עזרא - יש מצוה כוללת של "ואהבת" שתאהב את חברך כמו שאתה אוהב
 את עצמך.

לפי הרמב"ץ - יש מצוה לאדם לגרום טובה לחברו במעשים, אך היא מוגבלת א. מפני
 שאדם קודם לחברו ב. שא"א לדרוש מאדם לעשות דברים נגד טבעו, ולכן היא מצווה
 לעשות מעשים שיגרמו שיאהב את חברו כמוהו.

לפי החזקוני - אפשר לומר שאין שום חיוב במצות ואהבת, אלא הוא המשך לאיסור
 הנקימה, ולפי זה המצוה היא למנוע מעשים שירבו שנאה וע"י כך תרבה האהבה, אבל
 אין חיוב מעשי להרבות באהבה.

ד. הנ"מ מפירוש הפסוק לגבי פסק ההלכה

א. הרמב"ם בספר המצוות עשין ר"ו כתב וז"ל "שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר
 נאהב עצמנו ושתהא אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו בממונו ובגופו
 וכל מה שיהי' ברשותו אם ירצה אותו ארצה אני אותו וכל מה שארצה לעצמי ארצה
 לו כמוהו, והוא אמרו יתעלה ואהבת לרעך כמוך". עכ"ל, ועיין עוד בהל' דעות פ"ז ה"ג.
 נראה שמשמעות דברי הרמב"ם כדברי "האבן עזרא" שיש מצוה כוללת של "ואהבת"
 שאדם חייב לאהוב את חבירו בנפשו בגופו ובממונו וכדעת האבן עזרא.

ב. שיטת הרמב"ן בחומש שיש מצוה לאדם לגרום במעשים טובות לחברו, אך ודאי שהוא קודם לחברו והמצוה היא שע"י המעשים תרבה האהבה עד שתהי' אהבת רעהו כמותו.

ג. שיטת היראים בסי' רכ"ד וז"ל "צוה הקב"ה בפ' קדושים "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" ותניא ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה פי' ואהבת וכו' שלא לעשות לו ולא לאמר דבר המסור ללבו, וא"ת האידך אדע וכי נביא אני לכך נאמר כמוך פי' ממך תלמוד דבר שאתה יודע שמסור ללבך והיינו דאמרין בשבת פ"ב (לא.) דעלך סני לחברך לא תעביד והיינו כל התורה כולה ואידך וכו' ובאר "התועפות ראם" שם דלדעת היראים שאין מצוה בפועל של "ואהבת לרעך כמוך" דזה נגד הטבע, אלא החיוב הוא מניעת הרע והפסד בין במעשה רע בין בדיבור רע, ולכן הגמ' בשבת כותבת את חיוב המצוה בלשון שלילית מה ששנאו עליך לא תעשה לחברך כלומר מניעת הרע מחברך, וכן דעת המהרש"א בחידושו לאגדות כדעת היראים.

יוצא לפי דעת ה"יראים" שמהפסוק "ואהבת לרעך כמוך" א"א ללמוד חיוב גמילות חסדים וכדומה, ולכן צריך פסוקים אחרים כדי ללמוד חיובים של גמילות חסדים, ביקור חולים וכד'.

ובאמת היראים מביא ד' מצוות קנ"ג וקנ"ד ורי"ט ור"כ ובהם הוא לומד מהגמרא ב"ב וסוטה ומהפסוקים והודעת לכם, ואחרי ה' אלוקים תלכו חיוב של הלבשת ערומים לקבור מתים ולנחם אבלים ולבקר חולים. דבלי הלימודים האלו לא היינו יודעים חיוב של גמילות חסדים.

ה. דעת הטור והשו"ע

ונראה שזוהי גם דעת הטור והשו"ע והגר"א ביו"ד סי' של"ה וכתב הטור וז"ל "וכיון שחלה אדם מצוה על כל אדם לבקרו שכן מצינו בהקב"ה שמבקר חולים כמו שדרכו בפסוק "וירא אליו ה' באלוני ממרא" מלמד שבה אליו לבקר החולה וסמכוה אקרא "והודעת להם את הדרך ילכו בה". והב"י שם הביא את תחילת הגמ' בסוטה י"ד. "אחרי ה' אלוקים תלכו". ואם נאמר שיש חיוב מעשי במצוות ואהבת מדוע הב"י והטור לא מביאים גם את הפסוק של "ואהבת" אלא צ"ל שהם סוברים כדעת "יראים" שאין מצווה חיובית ב"ואהבת" אלא מניעת הרע.

וכן משמע דעת הגר"א ביו"ד סי' של"ה סק"א שהביא את הגמ' ב"מ וסוטה ולא הביא את הלימוד של "ואהבת".

וכן משמע מדעת תלמידי ר' יונה בפ"ג דברכות שלמדו שגמילות חסדים דאורייתא מהפסוק "והודעת להם".

ו. הסבר דעת הרמב"ם

וכבר דן הרמב"ם בהקדמה לספר המצוות שרשים א' וב' מדוע אין למנות מצוות ביקור חולים וכדומה בתור מצוות. וכתב בשרש א' דאלו הן מצוות דרבנן ואין מונים מצוות דרבנן בתוך תרי"ג מצוות.

ובשרש ב' כתב שאין מונים מצווה בתרי"ג מצוות אלא דבר שכתוב בפשט הפסוק ולכן אין למנות את מצות ביקור חולים וכו' מהפסוק "והודעת להם את הדרך" מפני

שאינן זה פשט הפסוק, ומה עוד שביקור חולים וכדומה נכנסות תחת המצווה הכוללת ואהבת לרעה כמודך. והתורה מונה את המצווה הכללית בתרי"ג מצוות ולא את פרטי המצווה.

הרמב"ן בהשגותיו בשרש א' סובר שיש למנות מצות ביקור חולים מן התורה מהפסוק "אחרי ה' אלוקיכם תלכו", שהרי גם הרמב"ם בעצמו לומר מהפסוק "והלכת בדרכיו" [דברים ח' ט'] שיש מצווה להדמות להקב"ה מה הקב"ה חנון אף אתה חנון ומנה מצווה זו בתור מצוות עשה.

"והמרגניתא טבא" בשרש א' תירץ קושית "המגילת אסתר" שהבאנו בראשית דברינו, דאין למנות מצוות ביקור חולים בתור מצווה מן התורה מפני שהיא כלולה במצווה הכוללת של "ואהבת לרעה כמודך", אלא שחכמים הגדירו את המעשים הנובעים מדין "ואהבת לרעה כמודך", כביקור חולים וכד'.

והטעם צ"ל שהרי לפי הרמב"ם מצוות ואהבת פירושה לאהוב את חברנו כמו שאנו אוהבים את עצמנו כמו שכתב במצווה עשין ר"ו וז"ל "שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב עצמנו". וא"כ אפשר לטעות ולומר שגדרי המצווה תלויים בכל אדם ואדם לפי רצונותיו, לכן באו חכמים ותיקנו מצוות מדרבנן בביקור חולים וכדומה לומר שבדברים אלו החובה היא כללית לכל האדם.

ואה"נ שלפי הרמב"ם כשמקיים מצוות גמילות חסדים מקיים גם מצוות "והלכת בדרכיו" שצריך להדמות להקב"ה, אלא דיש נ"מ בין המצוות דמצות "והלכת בדרכיו" היא מצווה שבין אדם למקום ואילו "ואהבת לרעה כמודך" היא מצווה שבין אדם לחברו, ועוד שאדם יכול לקיים "והלכת בדרכיו" במידת הקדושה ועוד מידות שלא קשורות לבין אדם לחברו.

אבל הרמב"ן סובר שצריך למנות מצווה מיוחדת לגמ"ח מפני שלשיטתו מצות "ואהבת לרעה כמודך" היא מצווה מוגבלת שהרי חייך קודמים לחיי חברך, לכן צריכים גדרים מיוחדים למצוות גמילות חסדים שמשווה בין האנשים. וגם אם נאמר שאין צורך במצווה מיוחדת נוספת הרי שיטת הרמב"ן שמצווה שחוזרת על עצמה נימנת כמה פעמים, ולכן אפשר למנות גם את הפסוק "אחרי ה' אלוקיכם תלכו" למצוות גמילות חסדים, אבל הרמב"ם שחולק עליו וסובר שמצווה נימנת רק פעם אחת למרות שכתובה כמה פעמים בתורה. [מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בשרש ט'].